

29. 1. 2021

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Něco málo ke smluvní pokutě

Podání ruky bylo dlouhou dobu klíčovým, ne-li jediným, způsobem, jak vytvořit závazek, resp. pouto, mezi stranami jakéhokoliv ujednání. Jak se vyvíjela četnost transakcí, jejich velikost, ale také mravy lidstva, vyvstávala čím dál více potřeba splnění dluhu zajistit, či utvrdit.

Dnešní úprava účinná od 1.1.2014 a inkorporovaná do zák. č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník (dále jen jako „o.z.“), pojmy „zajistit“ a „utvrdit“ rozlišuje a připisuje jim jiný význam. Zajištění dluhu je institutem majetkové jistoty, která chrání věřitele v případě, že není uspokojen primární dluh. Utrvovací instituty pak splnění dluhu utvrzují v tom smyslu, že dávají věřiteli určité další nástroje, které však neslouží k uspokojení namísto dluhu samotného.

Jde-li o utvrzení dluhu, o.z. přímo uvádí, že utvrzením je buď ujednání smluvní pokuty nebo uznání dluhu – jiné utvrzovací instituty nezná. Znamená to, že jiné ani v úvahu nepřipadají, nebo lze vyjít z obecné zásady, na níž je o.z., a ostatně celé soukromé právo, postaveno, tedy že lze činit/ujednat vše, co zákon nezakazuje?

Inominátní utvrzovací doložka

Nejvyšší soud již v rozsudku ze dne 25. 11. 2014, sp. zn. 23 Cdo 2239/2012, byť ve věci týkající se dnes neplatného občanského zákoníku, dovedl, že je možné k zajištění závazků užit mezi stranami i jiná smluvní ujednání, než která jsou vyčtena v zákoně, případně je jim dána možnost zajišťovací instituty dané zákonem přizpůsobit.

Toto naplnění principu smluvní volnosti se nadále projevilo i v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 272/2020, ze dne 29. 7. 2020, kterým bylo dovozeno, že i utvrzovací instituty lze sjednat nehledě na zákonný výčet a smluvní strany tak nejsou omezeny pouze smluvní pokutou a uznáním dluhu.

Ve výše citovaném rozsudku se řešil spor mezi zájemcem a zprostředkovatelem, kteří uzavřeli rezervační smlouvu. V ní bylo mimo jiné i následující smluvní ujednání: *„Pokud nedojde k uzavření kupní smlouvy, která bude ze strany zprostředkovatele předložena do konce rezervační lhůty k rukám budoucího převodce, z důvodů na straně budoucího převodce, je zprostředkovatel povinen vrátit zájemci uhrazenou rezervační zálohu a smluvní pokutu 300.000 Kč..., a to nejpozději do 5 pracovních dnů ode dne, kdy mu bude doručena žádost zájemce o vrácení rezervační zálohy s uvedením bankovního spojení, kam má být rezervační záloha vrácena.“* Jinými slovy zájemce chtěl koupit pozemky, složil proto zprostředkovateli rezervační poplatek tak, aby po určitou dobu zprostředkovatel pozemky nikomu jinému nenabízel, přičemž ve výše uvedeném smluvním ujednání, které bylo příznačně nadepsáno „Smluvní pokuta“, se zprostředkovatel zavázal uhradit zájemci částku 300.000 Kč v případě, že prodejce do určité doby a z důvodů pouze na straně prodejce (zprostředkovatel mohl vynaložit sebevětší úsilí), nepodepíše zprostředkovatelem předloženou kupní smlouvu.

Soud prvního stupně a soud odvolací vykládaly dané smluvní ujednání ve smyslu institutu smluvní pokuty, která je, jak v podstatě správně soudy uzavíraly, striktně navázána na porušení smluvní povinnosti jednou ze stran smlouvy. Odvolací soud tak jednoduše uzavřel, že dané ustanovení rezervační smlouvy není platné s odvoláním na dřívější závěry Nejvyššího soudu, tedy že: *„...ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák. (který upravoval smluvní pokutu před o.z. – pozn. autora)*

umožňuje sjednat smluvní pokutu pouze pro případ porušení smluvní povinnosti vyplývající ze závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem.“

Nejvyšší soud nicméně správně na předmětné ustanovení rezervační smlouvy aplikoval výkladová pravidla, jež skýtá o.z. a především tak citované ustanovení posoudil podle jeho obsahu (§ 555 odst. 1 o.z.), úmyslu a praxe stran (§ 556 odst. 1 a 2 o.z.). V závěru odůvodnění se pak Nejvyšší soud odvolává na autonomii vůle stran, jako vůdčí zásadu úpravy závazkových vztahů, a na zásadu legální licence vyjádřené v čl. 2 odstavci 3 Listiny základních práv a svobod. Dochází tak k závěru, že: *„Ujednají-li si strany, že dlužník zaplatí věřiteli určitou částku pro případ, že nastane skutečnost, která představuje porušení smluvní povinnosti dlužníka (žalovaného), nepůjde o smluvní pokutu, nýbrž – podle okolností – o ujednání o odstupném, případně o ujednání nepojmenované smluvní klauzule utvrzující dluh.“*

Argumentace tak následuje linku odůvodnění v rozsudku Nejvyššího soudu, které relativně nedávno vyvolalo bouřlivé debaty a taktéž se týká smluvní pokuty. Dne 30. 10. 2019 totiž Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 23 Cdo 1192/2019 uvedl, že právo na vyplacení smluvní pokuty lze vázat i na další skutečnost (ve vztahu k stranám smluvního závazkového vztahu), v tomto konkrétním případě pak na odstoupení od smlouvy věřitelem.

Splnění kumulativních podmínek pro vznik práva na smluvní pokutu

V případě řešeném v rozhodnutí 23 Cdo 1192/2019 bylo mezi stranami ujednáno, že v případě prodlení s platbami za dodání elektřiny objednatelem je dodavatel elektřiny oprávněn odstoupit od smlouvy, v kterémžto případě vznikne objednateli povinnost uhradit smluvní pokutu. Jinými slovy povinnost uhradit smluvní pokutu nevznikla *a priori* porušením smluvní povinností, ale až odstoupením od smlouvy dodavatelem elektrické energie.

Soud prvního stupně a soud odvolací prohlásily takové smluvní ujednání za absolutně neplatné s odvoláním na přechodí judikaturu Nejvyššího soudu vztahující se k úpravě smluvní pokuty v již neplatném občanském zákoníku z roku 1964. Dle těchto závěrů není možné, aby smluvní pokuta byla vázána na výkon práva (odstoupení od smlouvy) a nebyla tak vázána na porušení smluvní povinnosti. V předchozích rozhodnutích dokonce Nejvyšší soud dovodil, že není žádným způsobem možné kumulovat dva předpoklady pro vznik povinnosti uhradit smluvní pokutu, tj. ani vázat vznik povinnosti uhradit smluvní pokutu na porušení smluvní povinnosti a následné odstoupení od smlouvy věřitelem.

Nejvyšší soud v posuzovaném případě předně konstatuje, že o.z. klade mnohem větší důraz na smluvní volnost, než tomu bylo u staré právní úpravy. Tedy s ohledem na autonomii vůle v právních vztazích *inter partes* a zásadu legální licence Nejvyšší soud uvádí, že zákon nikterak nezakazuje vázat vznik práva na smluvní pokutu krom porušení smluvní povinnosti i na odstoupení od smlouvy věřitelem, a takové ujednání je tedy zásadně přípustné. Navíc, jak pokračuje Nejvyšší soud, naplňuje kumulativní požadavek stále definici smluvní pokuty a je tedy smluvní pokutou ve smyslu § 2048 o.z. Dle našeho názoru je tomu především proto, že odstoupení od smlouvy, jako podmínka nutná pro vznik práva na smluvní pokutu, je stále primárně vázáno na porušení smluvní povinnosti dlužníkem.

Nejvyšší soud tak odmítá závěry předchozí judikatury vážící se k již neplatné úpravě smluvní pokuty a zdůrazňuje, že možnost takové smluvní klauzule, jako v předmětném případě, dává věřiteli možnost nevyužít svého práva vůči povinnosti porušivší smluvní straně a zároveň případně plní kompenzační funkci inherentní institutu smluvní pokuty. Navíc je pro dlužníka takové ustanovení výhodnější, protože povinnost uhradit smluvní pokutu nevzniká *ipso facto* porušením smluvní povinnosti, ale až dalším jednáním věřitele, je tedy dán dostatečný prostor, v kterém může dlužník své jednání napravit, bez toho aniž by za něj byl sankcionován.

V daném případě se tedy nejedná, jak chybně uzavíraly soudy nižších stupňů, o sjednání smluvní pokuty pro případ výkonu práva, jinými slovy se nejedná o sankci, postih strany, která od smlouvy odstupuje. Nejvyšší soud navíc vyslovuje názor, že lze ujednat, aby právo na zaplacení smluvní pokuty vzniklo až porušením smluvní povinnosti, ale samotná smluvní pokuta byla splatná až případným odstoupením věřitele. S tímto názorem se nicméně nelze jednoduše smířit, protože by pak *argumentum ad absurdum* i v případě následného řádného plnění nebo v případě ukončení závazkového vztahu jinak, než odstoupením věřitele, neustále viselo ve vzduchu „prázdňé“ právo na uhrazení smluvní pokuty.

Nejvyšší soud ve svém odůvodnění uzavírá, že s ohledem na autonomii vůle a výklad právních jednání v souladu s o.z. nelze dojít k žádnému jinému závěru než, že předmětné ujednání je právem aprobované a tedy platné. Upozorňuje ale, že „...vzhledem k vázanosti dovolacími důvody a řešením otázky, na níž bylo založeno rozhodnutí odvolacího soudu, neřešil otázku (Nejvyšší soud - pozn. autora) možnosti stran sjednat povinnost plnit ze strany dlužníka označenou jako smluvní pokuta pro případ odstoupení od smlouvy ze strany dlužníka či odstoupení od smlouvy ze strany věřitele, nýbrž jen situaci, kdy právo na zaplacení smluvní pokuty je vázáno jak na porušení povinnosti ze strany dlužníka, tak na odstoupení od smlouvy ze strany věřitele.“

Závěr

Jak patrně z přístupu k institutu smluvní pokuty Nejvyšším soudem, autonomie vůle je s ohledem na rekonstrukci soukromého práva skutečně vůdčí zásadou a i uhrazovací instituty lze ujednat jiné, než vytčené zákonem, případně je modifikovat dle dohody stran.

JUDr. Jaroslav Denemark

[DUNOVSKÁ & PARTNERS s.r.o.](#),

advokátní kancelář

Palác Archa

Na Poříčí 24

110 00 Praha 1

Tel.: +420 221 774 000

e-mail: office@dunovska.cz

Další články:

- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení – nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)
- [Když model počítá správně, ale závěr je zavádějící: limity AI při oceňování podniků](#)
- [Vyčlenění rodinných nemovitostí \(i v podobě podílu v bytovém družstvu\) do svěřenského fondu](#)
- [Sport versus EU - aktuální sportovní kauzy rozhodované Soudním dvorem EU](#)
- [Dokazování negativních skutečností ve sporném řízení](#)
- [Neoprávněný odběr elektřiny - překvapení vlastníka?](#)